

УДК 37.091.3.016:784"19"

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-100-1-193-201>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВОКАЛЬНИХ МЕТОДИК У XX СТОЛІТТІ

О. Ф. Сбігнєва

ORCID 0000-0002-2201-2120

У статті досліджуються тенденції розвитку вокальних методик у XX столітті. Зазначено, що на протязі XX століття здійснювався активний процес розвитку вокальних педагогічних технологій, принципово нових форм навчання і виховання співацьких голосів.

Підкреслено, що майбутньому вокалісту слід знати історію розвитку вокального мистецтва, становлення і розвиток вокальних шкіл і різноманітних оригінальних методик вокального навчання, які стали активно розвиватися у XX столітті.

Автор статті зазначає, що для розуміння тенденцій розвитку вокального мистецтва важливим є усвідомлення процесів розвитку вокальної культури у різних країнах.

Проаналізовано досвід розвитку вокальної культури в Західноєвропейських країнах світу, таких як Італія, Франція, Германія, а також вітчизняний досвід.

Автор статті зазначає, що серед відомих педагогів-вокалістів першої половини XX століття, які впливали на розвиток європейської вокальної школи, слід назвати Р. Дюмагеля, Р. Фюжера, Ф. Шмітта, Ю. Гея, Ю. Штокгаузена та інших.

Викладення основних методичних принципів вокального навчання, які були вироблені в першій половині XX століття можна знайти в роботах В. Багадурова «Очерки по истории вокальной методологии» та І. Назаренко «Искусство пения».

Обґрунтовано, що все багатство співочого голосу може розкрити лише співак-музикант, співак-мистець, який здійснює вокальний процес свідомо на підставі певних теоретичних знань з методики вокалу, історії вокального мистецтва. У XX столітті відбувався активний процес розвитку вокальних методик у різних країнах.

Ключові слова: вокальне мистецтво, вокальна методика, вокальна школа, співаки, вокал, вокальне навчання, вокаліст, вокальна культура, співочий голос, педагоги, вокалісти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В останні десятиріччя спостерігається активний пошук нових технологій виховання голосу за допомогою спеціальних вправ і оригінальних систем, в яких узагальнюються різні явища сучасної вокальної методики, під які підводиться теоретична база.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Методичні роботи авторів В. Антонюк, М. Адулова, В. Вотриної, І. Герсамія, Н. Гребенюк, І. Колодуб, К. Лінклейтер та інших надають можливість ознайомлюватися з тенденціями розвитку вокальних шкіл.

Безумовно, майбутньому вокалісту слід знати історію розвитку вокального мистецтва, становлення і розвиток вокальних шкіл і різноманітних оригінальних методик вокального навчання, які стали активно розвиватися у ХХ столітті.

Мета статті – дослідження тенденцій розвитку вокальних методик у ХХ столітті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. На протязі ХХ століття здійснювався активний процес розвитку вокальних педагогічних технологій, принципово нових форм навчання і виховання співацьких голосів. Для розуміння тенденцій розвитку вокального мистецтва важливим є усвідомлення процесів розвитку вокальної культури у різних країнах.

Італія, як відомо, є державою з величезними традиціями культури. Опера для італійців, це насамперед співаки та їх голоси. Проблема виховання співаків в Італії, яка вважається основоположником оперного мистецтва, розуміння факторів високого рівня професіоналізму оперних співаків Італії становиться зрозумілою, вважає Л. Дмитрієв, якщо ознайомитися з життям оперних театрів Італії, їх репертуаром, особливостями творчої праці артистів та специфікою їх діяльності. Аналіз репертуарних програм доводить, що основу складають класичні італійські опери і твори ХХ століття. Диригент завжди слідкує за виразним співом вокальних партій, голос завжди «парить» над оркестром. Диригенти розуміють, що успіх спектаклю залежить від співаків і завжди все роблять для того, щоб співаки як можна найкраще виконували свої партії. Характерним є те, що співаки продовжують заняття вокалом з маестро на протязі всієї співацької кар'єри. Італійські диригенти гарно знають вокал, і вже на пенсії становляться вокальними педагогами.

Для стилю співу італійських співаків є характерним інструментальний принцип звуковедення, співвідношення слова і мелодії. Виразність такого

співу досягається, насамперед, завдяки музичним засобам – зміною динаміки, грою тембрів, акцентуванням, вільним володінням різними видами техніки (рухливість, кантілена, філіровка звуку, гнучке портаменто тощо). Слово співвідноситься органічно з вокальною мелодією, але не несе основного навантаження. Італійський співак не дозволить подати слово у мовленнєвій манері. Основна увага спрямовується на мелодію, яка повинна відрізнитися яскравою нюансировкою. Важливим для професійного співака є наявна велика кількість вивченої вокальних партій і якість такої виучки. В Італії у поняття вивченої партії входить її вокально-технічна і музично-виконавська відпрацьованість. Співак сам вивчає музичний матеріал і до концертмейстера він приходиться вже з гарно вивченим текстом та освоює далі динамічні відтінки, працює над музичним образом тощо. Італійці люблять традиційне виконання і це дозволяє за короткий час підготувати оперний спектакль (Дмитриев, 1968).

Серед відомих педагогів-вокалістів першої половини ХХ століття, які впливали на розвиток європейської вокальної школи, слід назвати Р. Дюмагеля, Р. Фюжера, Ф. Шмітта, Ю. Гей, Ю. Штокгаузена та інших.

Яскравим представником вокальної педагогіки першої половини ХХ століття був Рауль Дюмагель – автор низки статей, присвячених питанням вокальної освіти у Франції. Дюмагель вважав існуючу систему виховання голосу такою, яка вже вичерпала себе, адже, на його погляд, вона зводилася практично до фізіологічного методу (свідоме керування співацьким диханням, артикуляційним апаратом тощо). Координувана дія усіх частин голосового апарату, на його думку, приводить до появи «звуку на опорі», який характеризується об'ємністю, звучністю, політністю, наявністю вібрато. Але вокальна музика ХХ століття потребує, насамперед, багатства тембрів, стверджував Дюмагель. Він підкреслював, що тільки виховання «емоційного тембру», який здатен передавати усі відтінки почуттів, може бути основою сучасного співу.

Сьогодні у Франції професійне вокальне навчання здійснюється в декількох консерваторіях, найбільш відомі – в Парижі і Ліоні. Провідною є Паризька консерваторія.

Для розуміння тенденцій розвитку вокальних методик в різних країнах світу слід звернутись до вітчизняного досвіду. На початку ХХ століття вийшли в світ дві книги К. Н. Кржижановського: «Причини упадка вокального искусства» (1902) і «Вокальное искусство» (1909). Це історико-педагогічні посібники, які були написані на основі багатого практичного досвіду автора. К. Н. Кржижановський навчався співу у Києві і Петербурзі, згодом в Італії. Професор Кржижановський був впевнений в необхідності

створення теоретичних основ у вокальній методиці на основі досліджень, пов'язаних з вокальним мистецтвом (Кржижановский, 1909).

В «Методологии пения» К. Мазуріна зроблені переклади відомих творів з історії і теорії співу і музики, наприклад, переклади класиків вокалу Каччіні, Тозі, Манчіні та інших.

В 1879 році була надрукована «Полная школа пения» (3 частини) Г. Ніссен-Саломан, видатною європейською співачкою (сопрано), професором співу в Петербурзькій консерваторії. У Г. Ніссен-Саломан навчалися такі відомі співаки як Лавровська, Каменська, Крутікова, Веревкіна, Бічуріна, Полякова-Хвостова, Харітонова-Палечек, Рааб, Решке, Фострем, Ірєцька, Гренінг-Вільде, Левицька, Панаєва, Милорадович.

Методична робота «Советы обучающимся пению» І. П. Прянішнікова (1899) відбиває основні положення вокальної школи кінця ХІХ століття.

«Теория постановки голоса в связи с физиологией органов дыхания и гортани» відомого співака С. М. Сонки (Москва, 1886) витримала 8 видань.

Ім'я Камілло Еверарді (1825-1899) пов'язане з найбільш яскравими сторінками розвитку вітчизняної вокальної школи. Саме з педагогічною діяльністю пов'язані імена відомих співаків: І. Тартаков, М. Славіна, Т. Павловська, М. Дейша-Сіоніцька, В. Зарудна, Л. Звягіна, М. Каменська, М. Климентова, С. Тамарова, Е. Боброва-Іфейфер, М. Фігнер, М. Бочаров, П. Лодій, П. Кошиць, С. Габель, В. Самус, Й. Супруненко, Я. Любін, Л. Образцов, О. Давидов, В. Майборода, М. Медведєв, Д. Усатов (Назаренко, 1963, с. 152).

В 1924 році в Києві вийшла книга співака Л. І. Вайнштейна «Камилло Эверарди и его взгляды на вокальное искусство». Ця праця, яка насправді є єдиною, де узагальнюється досвід роботи педагога, який виховав багато відомих співаків. Вона дає уявлення про метод роботи знаменитого маестро Еверарді та його погляди на вокальне виховання.

Викладення основних методичних принципів вокального навчання, які були вироблені в першій половині ХХ століття можна знайти в працях В. Багадурова «Очерки по истории вокальной методологии» та І. Назаренко «Искусство пения».

В першій половині століття поступово накопичувався багаж наукових досліджень в галузі вокальної педагогіки. На початку ХХ століття, у зв'язку з успішними дослідженнями різних наук, зокрема фізіології і фізики, провідні вокальні педагоги прийшли до висновків про те, що без наукових положень про голос є неможливим обґрунтоване викладення методики розвитку співочого голосу. Думка про те, що складності вокального навчання можуть бути вирішені тільки сумісними пошуками співаків,

педагогів і вчених. У 1921 році було створено Державний інститут музичної науки, який мав розробляти теоретичні питання музикознавства. Вокально-методологічна секція поєднувала декілька відомих вокальних педагогів і вчених, які узагальнювали практичний досвід, теоретичні знання з голосоутворення і відомості по історії вокальної педагогіки, висували єдині основні положення стосовно вокального навчання. Виходячи з розуміння про необхідність у співі взаємодії гортані, дихання и резонаторів, цей метод висував наступні основні принципи організації співочого звуку: 1) костоабдомінальне дихання, 2) середнє або вільне низьке положення гортані, 3) тверда або м'яка атака звуку, 4) двухрегiстрова будова голосу, 5) згладжування регiстрів при поступовому головному резонірованню, 6) опора звуку на дихання. Ці положення були викладені в доповіді проф. Е. Єгорова «Основы единого метода». Багато з цих положень стосовно постановки співочого голосу зберігають своє значення і в наш час, вони увійшли в основні положення сучасної вокальної педагогіки. Недоліком «Единого метода», що не дав йому завоювати популярність та стати основою для будови радянської вокальної методики стало те, що він свідчив про вузький технічний характер, коли виховання співака розглядалося виходячи тільки з анатомо-фізіологічної концепції, відриваючи постановку співочого голосу від усєї проблеми виховання співака. Не враховував він в достатній мірі і питання індивідуальних особливостей голосового апарату у співаків, пропонуючи єдину методику розвитку голосу. Цей метод не враховував також питання музичного розвитку, питання психології співу, вивчення досвіду (Антонюк, 2007).

В 1929 році вийшов з друку перший випуск книги В. Багадуrowa «Очерки по истории вокальной методологии» (вийшло всього три випуска). Ця робота є першою в російській літературі, в якій систематично узагальнено методичний зарубіжний і російський досвід виховання співаків. В. Багадуrow – композитор, музикант-історик – викладає питання вокальної методології в історичному аспекті, у зв'язку з розвитком музичної культури, особливостями виконавського стилю окремої країни і епохи. Використовуючи порівняльно-історичний метод, він розглядає розвиток методологічної думки в італійській, німецькій, французькій і російській школах співу. Ці книги, унікальні за своїм змістом, є настільними для кожного педагога, бажаного знати історію вокального мистецтва. В. Багадуrow був одним з організаторів Союзу радянських композиторів та лабораторії експериментальної фонетики при Московській консерваторії (Багадуrow, 1956).

XX століття характеризується пошуком нових форм і засобів вокального навчання в Германії. Продовжуються традиції Вагнера в

творчості Р. Штрауса, нові шляхи розвитку опери відкриваються в монодрамах А. Шьонберга, складність і протиріччя епохи відбиваються в музиці А. Берга, самобутньо звучать твори К. Орфа, П. Хіндемита, П. Дессау та інших. Нові задачі викликають необхідність набуття цілого ряду додаткових якостей голосу і акторської майстерності.

Підготовкою вокальних кадрів в Германії у ХХ столітті для багаточисленних оперних театрів займаються консерваторії. Вони виступають єдиною формою професійного навчання вокалістів. Відомо, що вступаючи в консерваторію, готуються до вступних іспитів, як правило, під керівництвом приватних педагогів. В більшості випадків абітурієнти володіють вельми скромними вокальними даними. Крупні, об'ємні голоси – велика рідкість. Це пояснюється як особливістю фонетики німецької мови, так і тим, що більшість майбутніх студентів консерваторій з дитинства співають в церковних хорах, набуваючи відмінну музичну підготовку, але часто гублячи при цьому особистісні якості голосу. Виконання творів російської вокальної музики викликає значні труднощі, але в репертуарі студентів вокальної кафедри включені арії і романси російських композиторів. Обов'язковими ж на всіх курсах є твори Моцарта, Баха, Шумана, Шуберта, Брамса, які потребують інструментального виконавського стилю, і який є визначаючим у німецькому вокальному виконавстві.

В 1970-1980 роки сольний спів в консерваторіях Германії вели відомі вокальні педагоги: Єва Флейшер – сопрано, лауреат Народної премії, в минулому відома співачка, провідний професор Лейпцігської консерваторії; Елізабет Броель – сопрано, солістка Лейпцігської опери і викладач тієї ж консерваторії; Гюнтер Лейб – баритон, соліст Державного оперного театру в Берліні, професор Берлінської консерваторії; Елізабет Плейн, в минулому відома камерна співачка, професор Дрезденської консерваторії. В класах сольного співу використовувались різноманітні прийоми, які відбивали індивідуальний почерк кожного викладача. Але можна виділити спільне, що характеризує специфіку німецької школи співу. Особливості фонетики німецької мови визначають використання в вокальних вправах голосних у поєднанні з приголосними. Частіше використовують приголосні «м» і «н», які допомагають розвивати вібраційні відчуття в області «маски»; широко розповсюджені вправи на різноманітні словосполучення, окремі слова і фрази: «сильвіа», «воне», «вірїа», «вієнс», «нівїа» і т.д. Велика увага надається розвитку дихання, для цього в багатьох класах використовують вправи без фонації (глибокий вдих, активізація м'яз живота і поступовий видих з збереженням положення вдиху). На думку вокальних педагогів, такі

вправи в майбутньому допомагають досягати збільшення сили голосу. Сучасні німецькі вокальні педагоги відкидають зв'язок зі школою примарного тону, але їх наполегливі рекомендації «спрямовувати звук» в область перенісся і лобних пазух, а також широке застосування сонорних приголосних в різноманітних слогосполученнях вказують на продовження традицій німецької вокальної школи, яка була сформована ще в XIX столітті. Основними установками Єви Флейшер були: висока активність в роботі; розвиток дихальної мускулатури без співу; чітка артикуляція; напрям звуку в частину перенісся и лобних пазух; перехід від мовного голосу до співацького. Урок починається з дихальних вправ (Львов, 1964).

В книзі відомого вітчизняного педагога Л. Дмитрієва «Основи вокальної методики» надаються основні теоретичні відомості з питань розвитку голосу і виховання співака, пов'язаних с голосоутворенням. Л. Дмитрієв підкреслював, що дуже важливими є питання всебічного розвитку майбутнього співака, і якщо він буде залишатися теоретично безграмотним, то співочий голос не отримає належного розвитку (Дмитриев, 1968).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Все багатство співочого голосу може розкрити лише співак-музикант, співак-митець, який здійснює вокальний процес свідомо на підставі певних теоретичних знань з методики вокалу, історії вокального мистецтва. У XX столітті відбувся активний процес розвитку вокальних методик у різних країнах. Але окремі питання розвитку вокальної техніки ще викликають дискусії серед вокальних педагогів і потребують подальших досліджень.

Література

1. Антонюк В. Вокальна педагогіка: підручник. Київ, 2007. 198 с.
2. Багадуров В. Очерки по истории вокальной педагогики. Москва : Музыка, 1956.
3. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики. Москва : Музыка, 1968. 675 с.
4. Кржижановский К. Вокальное искусство. Москва: Гор. тип., 1909.
5. Львов М. Из истории вокального искусства. Москва : Изд-во Музыка, 1964. 225 с.
6. Назаренко И. К. Искусство пения. Москва : Музыка, 1963. 512 с.

References

1. Antoniuk, V. (2007). *Vokalna pedahohika: pidruchnyk [Vocal pedagogy: textbook]*, 198. Kyiv (ukr).
2. Bagadurov, V. (1956). *Ocherki po istorii vokalnoy pedagogiki [Essays on the history of vocal pedagogy]*. Moscow: Muzyka (rus).
3. Dmitriev, L. B. (1968). *Osnovy vokalnoy metodiki [Vocal Method Basics]*. Moscow: Muzyka (rus).

4. Krzhyzhanovskiy, K. (1909). *Vokalnoe iskusstvo [Vocal art]*. Moscow: Gor. tip (rus).
5. Lvov, M. (1964). *Iz istorii vokalnogo iskusstva. [From the history of vocal art]*, 225. Moscow: Muzyka (rus).
6. Nazarenko, I. K. (1963). *Iskusstvo peniya. [The art of singing]*, 512. Moscow: Muzyka (rus).

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ВОКАЛЬНЫХ МЕТОДИК В XX ВЕКЕ

Е. Ф. Сбитнева

В статье исследуются тенденции развития вокальных методик в XX веке. Отмечено, что в течение XX века осуществлялся активный процесс развития вокальных педагогических технологий, принципиально новых форм обучения и воспитания певческих голосов.

Подчеркнуто, что будущему вокалисту следует знать историю развития вокального искусства, становление и развитие вокальных школ и различных оригинальных методик вокального обучения, которые стали активно развиваться в XX веке.

Автор статьи отмечает, что для понимания тенденций развития вокального искусства важным является осознание процессов развития вокальной культуры в разных странах.

Проанализирован опыт развития вокальной культуры в западноевропейских странах мира, таких как Италия, Франция, Германия, а также отечественный опыт.

Автор статьи отмечает, что среди известных педагогов-вокалистов первой половины XX века, которые влияли на развитие европейской вокальной школы, следует назвать Р. Дюмагеля, Р. Фюжера, Ф. Шмитта, Ю. Гея, Ю. Штокхаузена и других.

Изложение основных методических принципов вокального обучения, которые были произведены в первой половине XX века можно найти в работах В. Багадурова «Очерки по истории вокальной методологии» и И. Назаренко «Искусство пения».

Обосновано, что все богатство певческого голоса может раскрыть только певец-музыкант, певец-художник, который осуществляет вокальный процесс осознанно на основе определенных теоретических знаний по методике вокала, истории вокального искусства. В XX веке происходил активный процесс развития вокальных методик в разных странах.

Ключевые слова: *вокальное искусство, вокальная методика, вокальная школа, певцы, вокал, вокальное обучение, вокалист, вокальная культура, певческий голос, педагоги, вокалисты.*

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF VOCAL TECHNIQUES IN THE TWENTIETH CENTURY**O. F. Sbitnieva**

The article examines the trends in the development of vocal techniques in the twentieth century. It is noted that during the twentieth century there was an active process of development of vocal pedagogical technologies and fundamentally new forms of teaching and education of singing voices were developed.

It is emphasized that the future vocalist should know the history of the development of vocal art, the formation and development of vocal schools and various original methods of vocal training, which began to develop actively in the twentieth century.

The author of the article notes that to understand the trends in the development of vocal art, it is important to understand the processes of vocal culture development in different countries.

The experience of vocal culture development in Western European countries such as Italy, France, Germany, as well as domestic experience is analyzed.

The author of the article notes that among the famous vocal teachers of the first half of the twentieth century, who influenced the development of the European vocal school, we should mention R. Dumagel, R. Fügler, F. Schmitt, J. Gay, J. Stockhausen and others.

Explanation of the basic methodological principles of vocal training, which were developed in the first half of the twentieth century can be found in the works of V. Bagadurov "Essays on the history of vocal methodology" and I. Nazarenko "The Art of Singing".

It is substantiated that all the richness of the singing voice can be revealed only by a singer-musician, singer-artist who performs the vocal process consciously on the basis of certain theoretical knowledge of vocal methods and the history of vocal art. In the twentieth century, there was an active process of development of vocal techniques in different countries.

Key words: *Vocal art, vocal technique, vocal school, singers, vocal, vocal training, vocalist, vocal culture, singing voice, teachers, vocalists.*

Сбітнієва Олена Федорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна). E-mail: sbitneva.elen@gmail.com

Сбитнева Елена Федоровна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры академического и эстрадного вокала Института искусств Киевского университета имени Бориса Гринченко (г. Киев, Украина). E-mail: sbitneva.elen@gmail.com

Sbitnieva Olena Fedorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Academic and Pop Vocal, Institute of Arts, Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine). E-mail: sbitneva.elen@gmail.com